

УДК 81'25-051:340(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.2.2/05>**Воскобойник В. І.**

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Шпак М. В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дзекун Ю. В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПЕРЕКЛАДАЧА В СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються особливості роботи перекладача у сфері правового захисту та визначаються вимоги до перекладу в судових процесах адміністративного, цивільного, господарського напрямів судочинства. Завдання статті полягають у визначенні законодавчих норм здійснення перекладу судових процесів в Україні, виявленні специфіки мови судових процесів, якою має володіти перекладач, визначенні вимог до діяльності перекладача під час здійснення судочинства. Перекладач, який надає свої послуги під час проведення судових процесів, повинен мати відповідну кваліфікацію та відповідати вимогам, які закріплені в Статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України. Перекладач призначається з ініціативи суду або за клопотанням учасника справи. Основні обов'язки перекладача під час здійснення судочинства включають усний переклад у суді та письмовий переклад судових рішень, позовів, угод, свідчень, які мають здійснюватися відповідно до правових норм країни. Перекладач має досконало володіти двома мовами (українською та іноземною). Основні вимоги до судового перекладача включають знання спеціальної юридичної термінології, відмінні навички усного та письмового перекладу, які базуються на розумінні різних аспектів теорії перекладу, врахування культурних відмінностей між різними правовими системами, знання у сфері права, необхідні для розуміння юридичних механізмів правового захисту, дотримання судового етикету, а також відповідальність, пунктуальність, надійність, емоційний інтелект, логічність, послідовність, неупередженість та стресостійкість перекладача. Дотримання цих вимог є обов'язковим, оскільки неправильне відтворення судової термінології мовою перекладу може спричинити юридичні непорозуміння та судові помилки. Для ефективної підготовки судових перекладачів потрібно поєднувати юридичну освіту, мовну компетенцію та практичні навички.

Ключові слова: судовий процес, правозастосування, судовий етикет, юридична термінологія, термін, еквівалент, переклад.

Постановка проблеми. Питання належного судового захисту прав громадян українського суспільства завжди було актуальним. Стрімкий розвиток міжнародних відносин України з іншими країнами сприяє тому, що багато іноземців на законних підставах перебувають на території України, виконуючи різноманітні види діяльності. Це викликає необхідність у судовому захисті фізичних та юридичних осіб, які не володіють українською мовою. Саме для таких осіб вкрай важливим є належне доведення своєї точки зору в судових справах іноземною мовою. Особливого значення в цьому випадку набуває робота перекладачів, які мають довести до суду конкретні обставини, про які заявляє іноземець під час правового процесу. Це

стосується багатьох видів судочинства України, в тому числі адміністративного, господарського та цивільного процесів.

Роль перекладача у сфері правового захисту громадян особливо зросла протягом періоду російської агресії, оскільки чимало українців проживають за кордоном і потребують правової допомоги. Крім цього, допомога іноземних громадян українцям також має бути юридично оформлена. У зв'язку з цим, особливої ваги набуває дослідження питань, які стосуються роботи перекладача в юридичній сфері, у т.ч. й під час судових засідань. Саме цим зумовлюється актуальність вивчення встановлення вимог, які висувуються до перекладу в судових процесах адміністративного,

цивільного та господарського напрямів судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження, в першу чергу, акцентують увагу на виявленні лінгвістичних особливостей юридичної мови, якою має володіти перекладач (Т. Войтко [3], Г. Дуднік [5], Л. Логінова [7], О. Одінцева [8], С. Радецька [9], О. Ходаковська [10]), та стратегіях перекладу юридичного дискурсу (А. Бондаренко [2], В. Громовенко [4], О. Ходаковська [11]). Однак, у сучасній лінгвістиці відсутні роботи присвячені проблемі визначення вимог до роботи перекладача в судових справах, які охоплюють юридичний процес.

Постановка завдання. Метою цієї розвідки є визначення особливостей роботи перекладача під час судових процесів, які регламентуються певними вимогами та правилами. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання: 1) установити законодавчі вимоги до здійснення перекладу судових процесів в Україні; 2) виявити специфіку мови судових процесів, якою має володіти перекладач; 3) сформулювати основні вимоги до діяльності перекладача під час здійснення судочинства.

Виклад основного матеріалу. Юридична складова посідає значне місце в сучасному суспільстві, як на рівні фізичних, так і юридичних осіб. У випадку виникнення судових суперечок може відбуватися порушення норм законодавства або існування певних вимог, які цьому можуть передувати. Згідно пункту 1 Статті 15 Кодексу адміністративного судочинства України «Судочинство і діловодство в адміністративних судах провадиться державною мовою» [6]. Однак, якщо мова йде про участь у судовому процесі іноземців в Україні або українців у судових процесах в інших країнах, то є вірогідність недостатньої мовленнєвої компетентності цих осіб. У таких випадках особливої ваги набуває робота перекладача. Саме це зазначено в пункті 4 Статті 15 Кодексу адміністративного судочинства України: «Учасники судового процесу, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право робити заяви, надавати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача, в порядку, встановленому цим Кодексом» [6].

Перекладач, який надає свої послуги під час проведення судових процесів, повинен мати відповідну кваліфікацію та відповідати вимогам, які закріплені в Статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України у вигляді чотирьох пунктів

[6]. Він має вільно володіти двома мовами (українською, якою здійснюється судочинство, та іноземною). «Перекладач зобов'язаний з'являтися до суду за його викликом, здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом на процесуальних документах, що вручаються сторонам у перекладі на їх рідну мову або мову, якою вони володіють» [6]. Слід пам'ятати, що перекладач має право ставити питання з метою уточнення інформації під час перекладу.

Перекладач призначається з ініціативи суду або за клопотанням учасника справи. Допускається також участь перекладача в судовому процесі в режимі відеоконференції. Він має право отримати плату за виконану роботу та компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду.

Основні обов'язки перекладача під час здійснення судочинства включають: 1) усний переклад у суді виступів суддів, прокурорів, адвокатів, свідків та інших учасників; 2) письмовий переклад юридичних документів (судових рішень, позовів, угод, свідчень) відповідно до правових норм країни.

Розглянемо вимоги до роботи перекладача судових процесів. По-перше, перекладач має досконало володіти спеціальною юридичною термінологією та стилем мовлення обома мовами (мовою оригіналу та мовою перекладу). Юридичні терміни – це «словесні позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається й закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави» [5, с. 57]. Юридична мова складається, здебільшого, з юридичних термінів, які є «поняттями, що входять до правової термінологічної системи національних мов» [8, с. 182]. Вона має низку специфічних особливостей, які відрізняють її від загальноживаної мови. Юридична мова виконує чітку комунікативну функцію в юридичній сфері та спрямована на забезпечення однозначного розуміння правових норм. Серед її особливостей можна виділити такі:

1) формалізованість та стандартизованість, яка проявляється у використанні усталених конструкцій, зворотів та виразів («На підставі ст. 10 Закону України...», «Сторони дійшли згоди про наступне...»);

2) однозначність та точність термінологічної лексики з метою уникнення багатозначності або двозначних трактувань;

3) термінологічність – насиченість спеціальною юридичною термінологією: *позивач, відповідач, юрисдикція, делікт, суб'єкт права, правоздатність*;

4) використання канцеляризмів та офіційних формулювань;

5) відсутність емоційного забарвлення юридичної лексики; наприклад, у рішенні суду фразу «звинувачуваний жорстоко поведився» слід замінити твердженням «обвинувачений вчинив дії, що підпадають під ст. ...»;

6) лаконічність та логічність юридичних текстів;

7) переважання пасивних конструкцій у структурі речення.

Слід зазначити, що переклад юридичних термінів германської групи мов українською ускладнюється тим фактом, що українська мова відноситься до слов'янської гілки індоєвропейської родини мов, які є флективними, на відміну від аналітичних мов германської групи.

Розглянемо деякі приклади невідповідностей у перекладі українських юридичних термінів англійською мовою. Наприклад, термін «*притягнення до кримінальної відповідальності*» має англословний відповідник «*criminal prosecution*», а не перекладається дослівно як «*bringing to criminal responsibility*» (буквальний переклад), оскільки в юридичній англійській мові використовується термін *prosecution* (переслідування), а не «*відповідальність*», як у слов'янських мовах.

Однією з характеристик української мови є вживання довгих та складних конструкцій на відміну від англійської, яка тяжіє до використання коротких термінів. Наприклад, термін «*особа, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення*» має англословний однослівний відповідник «*suspect*», а правовий вираз «*застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою*» – «*pretrial detention*» або «*remand in custody*». Англійська юридична мова більш лаконічна, ніж українська, тому перекладачу слід знати та вибрати короткі варіанти англословних відповідників для українських правових термінів.

Перекладачі мають також пам'ятати про так званих «фальшивих друзів перекладача». Наприклад, український термін «*моральна шкода*» неправильно перекладати англійською мовою як «*moral damage*». Правильний переклад цього терміну залежить від контексту та має два відповідники в англійській мові: «*non-pecuniary damage*» (немайнові збитки) та «*emotional distress*» (емоційні страждання).

По-друге, важливе значення для перекладача має судовий етикет – сукупність правил поведінки, яких повинні дотримуватися всі учасники судового процесу: судді, адвокати, прокурори,

секретарі суду, свідки, експерти та перекладачі. Дотримання цих норм сприяє підтриманню порядку, неупередженості та поваги до правосуддя. Перекладач також має дотримуватися дрес-коду, відтворювати зміст мовлення в суді точно, без двозначностей, зайвих емоцій та особистих коментарів. Нейтральність – дуже важлива вимога, яка висувається до судового перекладача, оскільки навіть найменша помилка може вплинути на хід судового процесу. Юридичні переклади вимагають не лише точності, а й дотримання конфіденційності щодо деталей судової справи.

Судовий етикет перекладача є важливим для забезпечення чесного та неупередженого правосуддя. Це свідчить про професіоналізм перекладача та його повагу до судової системи. У разі недотримання етичних норм чи неналежної роботи перекладач може бути відсторонений або навіть нести юридичну відповідальність.

По-третє, перекладач має володіти певними знаннями у сфері права для того, щоб розуміти особливості юридичних механізмів правового захисту, поняття юридичних фактів та елементів злочинів та правопорушень, основні положення кримінального та кримінально-процесуального права. Особливої уваги потребує іншомовний дискурс господарського та корпоративного права, розуміння особливостей юридичних та фізичних осіб як суб'єктів господарювання, їх правосуб'єктності, специфіки галузі інтелектуального права [1, с. 67].

По-четверте, перекладач повинен мати гарні навички усного синхронного чи послідовного перекладу під час судових засідань, допиту, слухань, переговорів, а також відповідну письмову перекладацьку компетенцію. Правові тексти мають строгу структуру та стиль, які мають бути точно збережені під час перекладу, включаючи специфічні терміни та формулювання. Гарне розуміння процесуальних документів дозволить перекладачу правильно відтворити судові рішення, позови, угоди, протоколи.

По-п'яте, перекладачі мають урахувати культурні особливості та відмінності між різними правовими системами, а саме: континентальним (Цивільним правом), загальним (Англосаксонським правом), релігійним правом та змішаними правовими системами. Одні й ті самі терміни можуть мати різні значення в різних країнах. Деякі юридичні терміни не завжди мають точні аналоги в різних правових системах. Наприклад, поняття «*trust*» в англосаксонському праві не має прямого еквівалента в континентальній системі,

тому його потрібно правильно адаптувати при перекладі. В англо-американській системі також немає чіткого еквівалента для українського терміна «злочин середньої тяжкості», оскільки там це поняття відсутнє. У США та Великій Британії злочини зазвичай поділяють на *misdemeanors* (дрібні правопорушення) та *felonies* (тяжкі злочини). У такому випадку судовий термін «злочин середньої тяжкості» може перекладатися англійською мовою шляхом калькування як «*medium-gravity crime*» або «*mid-level offense*».

Іншим прикладом є відтворенні українського терміну «*нотаріально завірена копія документа*» англійською мовою. У цьому випадку перекладач має знати, що у Великій Британії нотаріус має інші повноваження, ніж в Україні, і не завіряє копії документів так, як це робиться в Україні. Правильним перекладом вищезазначеного терміну буде англomовний еквівалент «*certified copy*», яку може засвідчити адвокат чи державний службовець.

Через різницю в правозастосуванні (навіть, якщо два документи здаються схожими) правові наслідки їх використання можуть відрізнитися через місцеве законодавство та судову практику. Закони в різних країнах часто відображають місцеві традиції, моральні норми та історичний досвід, що потрібно враховувати при перекладі, адже правильне розуміння змісту судових процесів та правових документів забезпечує точне відтворення змісту судових процесів.

Перекладач має добре розуміти правову систему обох країн, щоб переклад був точним та юридично коректним. Уніфікація правових документів Європейською конвенцією з прав людини та Законодавством Європейського Союзу сприяє полегшенню веденню правових процесів завдяки розробленій у рамках ЄС спільній юридичній термінології для гармонізації юридичних понять, але через відмінності в правових системах деякі терміни залишаються приблизними еквівалентами [8, с. 182]. Невідповідність значень термінів у національному законодавстві різних країн та відсутність прямих аналогів змушує перекладача використовувати описові або наближені еквіваленти. Крім того, основні робочі мови ЄС (англійська, французька та німецька) впливають на правову термінологію інших мов. Зважаючи на ці виклики, судові перекладачі повинні не тільки досконало володіти мовами, а й глибоко розуміти європейське та національне право.

Нарешті, перекладачі судових процесів мають володіти такими якостями, як: відповідальність,

пунктуальність, надійність, емоційний інтелект, логічність, послідовність та неупередженість. Досить важлива риса судового перекладача – стресостійкість, оскільки переклад відбувається в режимі реального часу, часто без можливості підготовки в напружених умовах, де важлива концентрація та швидкість мислення. Судові справи, пов'язані з насильством та злочинами, можуть психологічно виснажувати перекладача.

Судовий перекладач – це не просто мовний спеціаліст, а професіонал, який відіграє ключову роль у забезпеченні справедливого судочинства, допомагаючи сторонам процесу долати мовний бар'єр. Він працює як усно, так і письмово, перекладаючи документи, свідчення, промови суддів та адвокатів. Досвід роботи та кваліфікація судового перекладача відіграють важливу роль при його відборі. Він може пройти сертифікацію або акредитацію в державних органах (у деяких країнах перекладачі мають отримати ліцензію) або отримати досвід роботи в суді або юридичних установах. Для забезпечення ефективного перекладу перекладачі мають не лише досконало володіти мовами, але й мати юридичну освіту або досвід роботи в правовій сфері.

Слід зазначити, що перекладач може нести як юридичну, так і адміністративну відповідальність. Юридична відповідальність накладається у тому випадку, коли помилки в перекладі можуть вплинути на хід судового процесу та рішення суду. Адміністративна відповідальність, яка полягає у неналежному виконанні обов'язків, може призвести до відсторонення перекладача від роботи або накладенні на нього штрафу.

Жорсткі вимоги до кваліфікації перекладача судових процесів вимагають комплексної підготовки філологів-перекладачів в університеті, яка має включати як теоретичні, так і практичні аспекти. Серед теоретичних аспектів: знання юридичної термінології мови оригіналу та мови перекладу, розуміння основ права та відмінностей між правовими системами, володіння теоретичними аспектами перекладу та його стратегіями під час усного та письмового перекладу. Розвиток перекладацької компетенції перекладача судових процесів забезпечується через практику усного та письмового перекладу, рольові ігри (симуляції судових процесів з реальними справами), відпрацювання складних ситуацій, використання комп'ютерних програм для юридичного перекладу (CAT-tools), пошук правових термінів в онлайн-базах (Eur-Lex, IATE). Велике значення має співпраця із судами, адвокатами,

нотаріусами, робота в режимі реального часу під наглядом викладачів.

Висновки. Перекладач, який працює під час судових процесів, повинен мати відповідну кваліфікацію та відповідати певним вимогам, які закріплені в Статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України. Судовий переклад потребує не лише мовних знань, а й розуміння особливостей правових систем обох країн. Основні вимоги до перекладача під час здійснення судочинства включають: 1) володіння спеціальною юридичною термінологією; 2) гарні навички усного та письмового перекладу, які базуються на знанні теорії перекладу; 3) розуміння культурних відмінностей між різними правовими системами; 4) необхідні знання у сфері права щодо юридичних механізмів правового захисту; 5) дотримання

судового етикету; 6) відповідальність, пунктуальність, надійність, емоційний інтелект, логічність, послідовність, неупередженість та стресостійкість перекладача. Дотримання цих вимог є обов'язковим, оскільки неправильне відтворення судової термінології мовою перекладу може спричинити юридичні непорозуміння або судові помилки.

Ефективна підготовка перекладачів, що забезпечують роботу судових процесів, має поєднувати філологічну та юридичну освіту, мовну компетенцію та практичні навички. Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні особливостей підготовки судових перекладачів в університеті та розробці рекомендацій для підготовки висококваліфікованих спеціалістів у сфері юридичного перекладу.

Список літератури:

1. Proficiency in Legal English : навч. посіб. для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти / [уклад.: О. С. Частник, Л. О. Голубнича, О. Ю. Кузнецова та ін.]. Харків : Право, 2023. 160 с.
2. Бондаренко А. А. Проблематика перекладу юридичної термінології з англійської мови українською. *Проблеми розвитку гуманітарних наук в контексті глобальних трансформацій сучасного комунікаційного простору*: зб. мат. всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 2019. С. 34–41.
3. Войтко Т. Порівняльний аналіз вживання англійської та української юридичної термінології суддями під час судового засідання. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Філологія. Випуск 2 (7), 2023. С.12–17.
4. Громовенко В. В., Одінцева О. О., Сологуб Л. В. Сучасні стратегії перекладу англійської юридичного дискурсу. *Академічні студії*. Серія «Гуманітарні науки», Вип. 1. 2022. С. 140–146.
5. Дуднік Г. С., Оришич Д. Л. Проблеми перекладу юридичної лексики й термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. № 43 том 5. 2019. С. 56–58.
6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://kodeksy.com.ua/kas.htm> (дата звернення 19.02.2025).
7. Логінова Л.В., Осадча М.О. Особливості перекладу англійської юридичної термінології. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 21. Том 2. 2022. С. 73–77.
8. Одінцева О. О., Кармазіна К. Ю. Національно-культурні аспекти перекладу юридичного тексту. *Нова філологія*. (89). 2023. С. 180–185.
9. Радецька С. Юридичний дискурс та переклад: вплив сучасних тенденцій на усталені норми. *Актуальні питання гуманітарних наук*. № 35. Т. 7. С. 142–147.
10. Ходаковська О. О. Англійський законодавчий дискурс: граматичні особливості перекладу. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки / Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя. Ніжин, 2013. Кн. 3. С. 155–159.
11. Ходаковська О.О. Стратегії перекладу англійського юридичного дискурсу. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13. Т. 3. С. 61–65.

Voskoboinyk V. I., Shpak M. V., Dzekun Yu. O. PECULIARITIES OF THE TRANSLATOR'S WORK IN COURT PROCEEDINGS IN UKRAINE

The article examines the peculiarities of a translator's work in the area of legal protection by identifying the requirements to the translation during judicial proceedings of administrative, civil and economic areas of lawsuit. The objectives of the article are to determine the legislative norms for the translation of judicial proceedings in Ukraine, to identify the features of the judicial proceedings language that a translator must possess and to determine the requirements to a translator's activities during lawsuit. A translator providing some services during judicial proceedings must have the appropriate qualifications and meet the requirements set forth in Article 71 of the Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine. A translator is appointed on the initiative of the court or at the request of a party to the case. The main duties of a translator during judicial proceedings include interpretation in court and written translation of court decisions, claims, agreements and testimonies, which must be carried out in accordance with the legal norms of the country. A translator

must be fluent in two languages (Ukrainian and foreign). The main requirements for a court translator include knowledge of special legal terminology, excellent interpretation and translation skills based on comprehension of various aspects of translation theory, understanding cultural differences between different legal systems, knowledge of the law necessary to understand the mechanisms of legal protection, compliance with court etiquette, as well as responsibility, punctuality, reliability, emotional intelligence, logic, consistency, impartiality and stress resistance. Compliance with these requirements is mandatory, since incorrect reproduction of court terminology during translation can cause legal misunderstanding and judicial errors. Effective training of court translators should combine legal education, language competence and practical skills.

Key words: court process, lawsuit, court etiquette, legal terminology, term, equivalent, translation.